

Omvända världen

Hur kan det demokratiska systemet hantera vår tids stora ödesfrågor?

Förord

Rubriken på detta dokument är lånad från en liten skrift av professor Olof Eriksson år 2000. Där visade han på ett pedagogiskt skickligt sätt hur ett radikalt program för ett ekologiskt långsiktigt hållbart samhälle samtidigt kunde bli ett program för arbete, välfärd och social rättvisa. Olof Eriksson fick liten respons. Men idag är hans idéer angelägnare än någonsin. De har inspirerat till arbetet med detta dokument.

Syftet med dokumentet är att försöka få de politiska partierna, och deras företrädare, att inför valet i september uttala sig tydligare om ett antal samhällsfrågor, som oroar oss och som vi anser inte ges tillräcklig uppmärksamhet i den politiska debatten och informationen. Frågorna ställs mot bakgrund av en komprimerad beskrivning av fyra kriser, vars lösning vi uppfattar som avgörande för jordens och mänsklighetens framtid. Därefter ges tre exempel på viktiga orsaker till kriserna.

Dokumentet avslutas med ett antal konkreta frågor. De efterlyser strategier för politiken i Sverige. I några fall handlar de även om strategier för Sveriges agerande i internationella organisationer.

En tidigare svensk statsminister beskrev vid något tillfälle Sverige som en ”studiecirkeldemokrati”. Vi hoppas att även dagens politiker ser studiecirkeln som något av en grundcell i demokratin och därför tar våra frågor på allvar och besvarar dem.

Vi uppmanar politikerna att i god tid före valet redovisa sina uppfattningar i dessa frågor inför väljarna.

Örebro i juni 2010

Ingemar Berglund, Ingevi Fall, Axel Gisslén, Göran Henrikson, Anders Jansson, Sven Larsson.

1 En idé om en studiecirkel

Vi är en grupp allmänpolitiskt intresserade personer, som är bekymrade över bristen på visioner och långsiktiga perspektiv i den aktuella politiska debatten. Därför beslöt vi hösten 2009 att bilda en studiecirkel knuten till Örebro ABF för att **dels** studera och sammanfatta de samhällsproblem, som oroar och engagerar oss, **dels** formulera ett antal frågor till de politiska partierna under den fortsatta valrörelsen.

Vi vänder oss således till de politiska partierna i Sverige och deras företrädare. Men de problem och utvecklingstendenser, som oroar oss – de som vi beskriver som fyra kriser – är i huvudsak delar av globala kriser. De utgör därför en nödvändig bakgrund till vår problembeskrivning och våra frågor. Därtill kommer, att de politiska partierna i Sverige också har ett ansvar att efter måttet av sin förmåga även påverka utvecklingen på global nivå.

Valdebatten har hittills mest handlat om sk plånboksfrågor: arbete, sysselsättning, skatter, pensioner, ROT- och RUT-avdrag samt i någon mån om miljö- och skolpolitik. Det görs nästan dagligen utspel om satsningar i procenttal eller absoluta penningbelopp. De politiska partierna bjuder över varandra och löften ställs ut. Perspektivet är mycket kortsiktigt.

Här föreligger ett dilemma. Det är uppenbart att för lösningen av de verkligt stora och allvarliga samhällsproblemen krävs det långsiktiga bedömningar och handlingsplaner. Samtidigt finns det en genuin osäkerhet om de framtida förutsättningarna.

Framtiden rymmer många slags osäkerheter: Finanskrisen illustrerar ett slag. Det kan inträffa ekologiska katastrofer, en kärnkraftsolycka, klimatkrisen kan accelerera snabbare än väntat, det kan utbryta nya krig i nya eller gamla konflikthärdar osv. Framtiden kan inte ses om ett antal fristående fyraårsperioder utan som en sammanhängande helhet,

Lösningen på detta dilemma får inte bli att nöja sig med det korta perspektivet. Det är t ex uppenbart, att vi har långsiktigt verkande utvecklingsförlopp när det t ex gäller miljöproblem och resursbrist, som är tillräckligt studerade och dokumenterade för att motivera och kräva beslut i en nära framtid, som bryter pågående förlopp och leder utvecklingen mot nya mål.

Men den viktigaste lösningen på dilemmat måste bli, att politikerna klart och tydligt redovisar vilka grundläggande värderingar, som ska vägleda politiken. De måste konkretisera dessa värderingar i visioner, provisoriska utopier, om hur det framtida samhälle skall se ut, som politiken skall sträva efter att uppnå. De måste för kritisk granskning öppet redovisa både sina grundläggande värderingar och de fakta och analyser de bygger sina konkreta förslag på.

Oavsett hur de reella förutsättningarna förändras skall grundvärderingarna och visionerna stå som fasta ledfyrar för den praktiska politiken. Därmed kan dilemmat med kraven på både långsiktighet och flexibilitet lösas.

En modell för ett politiskt utvecklingstänkande kan sammanfattas i tre steg:

Utopia, landet ingenstädes, det som inte kan nås, men där vår bild av idealsamhället kan projiceras. Utopin behövs som en källa att hämta kraft och inspiration ifrån. Frågan är vilka bilder av det goda, rättvisa och uthålliga samhället politikerna står för?

Visionen, uppenbarelsen, framtidssynen, där vi just genom uppenbarelsen befriar oss från vardagen och nutiden, men där delar av det vi ser är möjliga att uppnå och genom vilka vi i varje fall kan se färdriktningen. Frågan är vad som är möjligt att uppnå inom en rad viktiga områden som t ex energiförsörjning, befolkningsutveckling, jämlikhet, hälsa, god omvårdnad, en bra skola för alla barn, kommunikationssystem inom de närmaste 10-20 åren?

Verksamhetsmålen som skall vara konkreta, tidsbestämda samt så långt möjligt kvantifierade och bedömbara. Verksamhetsmålen skall föra oss i visionens riktning. Frågan är vilka konkreta politiska beslut, som måste fattas under de närmaste mandatperioderna på lokal, nationell och internationell nivå.

Vi återkommer i nästa avsnitt till de konkreta frågor, som vi vill ställa till de politiska partierna. Därefter gör vi som bakgrund en sammanfattning av fyra allvarliga kriser, som enligt vår uppfattning borde stå högt upp på partiernas dagordningar och vi gör en analys av orsakerna till dessa kriser. Vi anser att partierna är skyldiga att inför valet redovisa sin syn på dessa kriser och redovisa utifrån vilka värderingar och med vilka åtgärder de vill möta kriserna.

2 Sammanfattning

Bakgrunden till denna rapport är en oro över att den aktuella politiska debatten alltför lite handlar om de stora och livsavgörande frågorna för Sverige och för hela världen. Vi har kort beskrivit dem som fyra ömsesidigt förstärkande kriser.

Det är resurskrisen, som innebär att vi förbrukar naturresurser i en takt, som överskrider naturens förmåga att återskapa resurser. Flera slag av naturresurser är för övrigt ändliga.

Det är miljö- och klimatkrisen, som innebär att vi med nuvarande omfattning och metoder för produktion och konsumtion släpper ut mer föroreningar i naturen än naturen tål.

Det är den ekonomiska krisen – en i raden av ständigt återkommande kriser – som orsakar omätbara mänskliga, sociala och ekonomiska skador, och som bekräftar att det finns allvarliga systemfel i vårt nuvarande ekonomiska system.

Det är den moraliska krisen, som dels innebär att egoism och girighet allt mer avlöser solidaritet och gemensamt ansvar, dels innebär att våld i olika former blir ett allt vanligare sätt att ”lösa” konflikter på alla nivåer i samhället.

Vi konstaterar därefter, att kriserna har åtminstone tre mer eller mindre gemensamma utgångspunkter och drivkrafter. **Den första** är avsaknaden av en internationell rättsordning och ordningsmakt, som även har ansvar för en långsiktigt uthållig och rättvis fördelning av naturresurserna och skydd för miljön, **den andra** är det ekonomiska systemet såsom det nu tillåts att fungera, **och den tredje** är politikens abdikation från ansvaret för viktiga samhällsfunktioner.

Denna bakgrund ger anledning till många frågor, som vi anser att de politiska partierna är skyldiga att ta på allvar och redovisa sina svar på före valet.

2.1 Vilken människosyn skall vara vägledande?

De flesta politiker ansluter sig – åtminstone i retoriken – till principen om **alla människors lika värde**.

Om den principen tas på allvar måste den i ärlighetens och konsekvensens namn leda till konkreta slutsatser för politiken.

Om alla människor är lika mycket värda måste alla ha rätt, och praktiska nöjligheter, att direkt eller indirekt påverka de beslut, som på ett väsentligt sätt påverkar de egna livsvillkoren. Och då kan inte heller ekonomiska beslut undantas. Och då kan ingen nivå och ingen sektor i det globala samhället undantas.

Om alla människor är lika mycket värda måste alla ha rätt till samma grad av frihet. Frihetens gränser bestäms av fördelningen av makt, kunskap och materiella resurser. Den som är, eller känner sig, maktlös är inte fri. Den som inte har kunskap om sina rättigheter och som inte har kunskap, som svarar mot arbetslivets krav, är inte fri. Den som inte vet hur hon eller han ska klara hyran och familjens försörjning nästa månad är inte fri.

I ett samhälle där de flesta ekonomiska och andra beslut, som berör fler människor än beslutsfattaren privat, fattas av makthavare vars makt grundas på ägande och inte på uppdrag från de berörda, där blir idén om alla människors lika värde en illusion.

- a) Skall idén om alla människors lika värde vara vägledande för politiken?
- b) Om svaret är ja, vilka konkreta slutsatser drar Du och Ditt parti för fördelningen av makt, kunskap och materiella resurser på alla nivåer från lokal till global nivå?
- a) Vilka slutsatser drar Du och Ditt parti beträffande skolans roll för integration, bildning och träning till samarbete?
- d) Vilka åtgärder är Du och Ditt parti beredda att vidta för att säkra bättre och rättvisare villkor för hälsan?
- e) Vilka slutsatser drar Du och Ditt parti om de alltmer fördjupade ekonomiska klyftorna? Vilka konkreta åtgärder är ni beredda att vidta för att minska klyftorna? Är ni beredda att återställa det som har försämrats i socialförsäkringarna?

- a) Är Du och Ditt parti beredda att verka för att hälsoaspekterna och hälsokonsekvensbedömningar skall finnas med i underlaget för alla beslut, som påverkar hälsan?

2.2 Invänta naturens nemesis eller anpassa oss till jordens villkor?

I Rolf Edbergs bok "Brev till Columbus" lyder slutorden: "Det har hunnit bli sent på jorden senor Almirante. Men ännu inte för sent: om vi bestämmer oss för *att leva på jordens villkor*".

Vad det betyder och vad det leder till att inte *leva på jordens villkor* finns det en övertygande dokumentation om. Dessutom har naturen redan börja slå tillbaka i form av klimatförändringar och allvarliga skador på miljön.

- a) Vad har Du och Ditt parti för strategi för den nödvändiga omställningen av produktion, konsumtion och livsföring?
- b) Anser Du och Ditt parti att idén om ständigt ökad materiell tillväxt ökad materiell konsumtion är förenlig med en uthållig hushållning med våra naturresurser?
- c) Om den inte är det, vad har Du och Ditt parti för alternativ strategi?
- d) Konsumismen är en "religion" och dess "profet" är reklamen. Vad anser Du och Ditt parti om reklamens roll för det ohållbara resursslöseriet?
- e) Är Du och Ditt parti beredda att begränsa reklamens mycket stora makt att påverka konsumtionsmönstren?
- f) Idag drivs livsmedelsproduktionen i allt mer storskaliga och energikrävande former. Maten transporteras till stora kostnader kors och tvärs över hela jordklotet. Är Du och Ditt parti beredda att medverka till mer lokal och småskalig livsmedelsproduktion? I så fall, hur?

2.3 Avvägningen mellan marknaden och demokratin

Den ännu pågående globala ekonomiska krisen avslöjar dramatiskt och mer än nog tydligt det privatkapitalistiska ekonomiska systemets brister såsom det nu tillåts fungera.

Men de långsiktigt negativa effekterna av detta system på samhällsmoralen, på sammanhållningen i samhället och för misshushållningen med våra naturresurser och miljön är mycket, mycket, allvarligare än var och en av de återkommande utbrotten av ekonomiska kriser, som är inbyggda konsekvenser av systemet.

Det borde leda till en förändring av detta system till förmån för ett väsentligt ökat demokratiskt inflytande över de ekonomiska besluten.

I svensk politik, och även i många andra länders, sker fn motsatsen. Det privatkapitalistiska systemets principer förs över till allt fler områden i samhället: Ansvaret för infrastrukturen, energiförsörjningen, bostadsförsörjningen, socialförsäkringarna, utbildningen, sjukvården, kulturen.

- a) Bör denna överföring av makt från den demokratiskt styrda delen av samhället till marknaden fortsätta även efter 2010 eller bör Sverige nationellt och internationellt arbeta för ett ökat demokratiskt inflytande över de ekonomiska besluten på alla nivåer i samhället?
- b) Om det senare alternativet skall gälla – vilka konkreta åtgärder bör vidtas på kort resp. lång sikt?
- c) Vilka initiativ är Du och Ditt parti beredda att ta för att FN skall ges en mer demokratisk konstitution samt befogenheter och resurser att både säkra fred, en ansvarsfull hushållning med naturresurserna och ett effektivt skydd för miljön?

3 Fyra ömsesidigt förstärkande kriser

I Sverige och i övriga världen är vi nu drabbade av flera samtidiga och samverkande kriser, som sammantaget skapar helt nya förutsättningar för framtiden i Sverige och i hela världen.

3.1 Resurskrisen

Det är den begynnande naturresurskrisen, som innebär att vi i allt snabbare takt förbrukar ändliga naturresurser; olja och gas, mineraler, skog, odlingsbar jord, fiskbestånden i haven och sötvatten.

Idag förbrukar vi så mycket mer av jordens resurser än naturen kan återskapa, att det skulle behövas minst två jordklot för att vi i längden skulle kunna fortsätta med den förbrukningen. Om hela jordens befolkning skulle leva med samma resursförbrukning som vi i den rikaste femtedelen (rik på prylar men fattig på andra livsvärden), då skulle det behövas tio jordklot. Om vi dessutom skulle fortsätta att **öka** förbrukningen i samma takt som nu skulle det om några år behövas fyra respektive tjugo jordklot. **Men vi har bara ett!**

Ett dramatiskt exempel är den vikande tillgången på olja. Världen har vant sig vid obegränsad tillgång på billig olja. Vi är kraftigt beroende av olja på de flest områden. Mat, transporter, värme, för att nämna några. Konsekvenserna blir mycket stora när det blir brist på olja och därmed skenande pris. Dagens stora skördar är inte möjliga utan tillgång till billig olja/naturgas. För att ställa om vår energikonsumtion under ordnade former bör omställningen, enligt Hirschrapporten 2005, påbörjas 20 år innan produktionstoppen nås.

Sedan mitten på 60-talet är vår konsumtion större än den mängd som hittas i nya fyndigheter. Detta trots att prospekteringen aldrig har varit så intensiv som nu. Prisuppgången till 127 US-dollar per fat sommaren 2008 är ytterligare en indikation på att vi närmar oss ett läge där efterfrågan överstiger tillgången. Ett antal oljeproducerande länder har redan nått sin produktionstopp: USA 1970, Storbritannien 1999, Norge 2001 m fl.

Resurskrisen förstärks av att vi samtidigt släpper ut gifter, som förgiftar luft, jord och vatten och vi släpper ut gaser i atmosfären, som förändrar klimatet och tunnar ut det ozonskikt, som skyddar oss mot farlig strålning. Vi har bara sett början på naturens nemesis för vår rovdrift.

Den finländske vetenskapsmannen Georg Henrik von Wright skriver: ”Smärta, ångest och lidande har alltid hört till mänsklighetens viktigaste kunskapskällor. Och jag är rädd för, att vi ännu måste dricka djupt ur de källorna innan vi blir klokare.” Tragiskt nog tycks det vara denna naturens nemesis, som vi inväntar. Trots att kunskapen redan finns – mer än nog.

3.2 Miljö- och klimatkrisen

Klimatkrisen, som just nu ägnas mest uppmärksamhet i den allmänna debatten, är en del av en mycket större miljökrise, som innebär skador på jord, luft och vatten. Miljökrisen har ett kumulativt förlopp, som gör att redan inträffade skador får större effekter i framtiden. I t ex Jared Diamond: ”Undergång”, Al Gore: ”Uppdrag jorden” och ”En obekväms sanning” och Mark Lynas: ”Sex grader” och ”Oväder” beskrivs miljö- och klimatkrisen med överväldigande fakta. Den senast rapporten från FN:s klimatpanel talar ett tydligt språk.

Diamond, t ex, visar med överväldigande dokumenterad kunskap hur ett stort antal större eller mindre bosättningar och hela civilisationer har gått under därför att dess invånare på grund av okunskap och kortsiktighet har ödelagt sina egna livsbetingelser: Påskön, Hendersonöarna, Mayasamhället, nordbornas första bosättningar på Grönland, Dominikanska republiken med flera. Och för att ta ett i tiden näraliggande exempel: Rwanda. Vi har via massmedia bibringats uppfattningen att folkmordet i Rwanda var en etnisk uppgörelse mellan folkgrupperna Hutsi och Tutsi. Det var det delvis. Men den grundläggande konflikthanledningen, som utlöste det besinningslösa dödandet, var att kombinationen av snabb folkökning och miljöförstöring hade gjort att det inte fanns försörjningsmöjligheter för hela befolkningen. En amerikansk tidning skrev att det som hände i Rwanda var ett naturligt sätt att lösa problemet med överbefolkning!

Den misshushållning och miljöförstöring i historisk tid, som Diamond beskriver, orsakades av okunskap och kostsiktighet hos både folket och dess ledare. Idag kan ingen skylla på att inte kunskapen finns. Ändå upprepas idag samma misstag – nu i global skala.

Miljökrisen hotar de grundläggande livsbetingelserna för hela mänskligheten och ingen seriös politiker borde kunna blunda för den överväldigande dokumentation, som finns om klimat- och miljökrisen.

Både miljökrisen och naturresurskrisen visar att det krävs radikala omställningar i vår produktion och konsumtion och ytterst i hela vår livsföring. För det senare krävs det en uppgradering av andra livsvärden än materiell konsumtion.

3.3 Den ekonomiska krisen

Det är den djupa ekonomiska kris, som började med bankkrisen i USA och som nu har spritt sig till hela världen och till alla sektorer av ekonomin. Den utlöstes av en ansvarslös kreditgivning och en lika ansvarslös spekulering i aktier, valutor och andra värdepapper. Ca 2 % av alla internationella valutatransaktioner är betalning för varor och tjänster. Resten är spekulationer i värdeförändringar på aktier, valutor och andra värdepapper. Så länge spekulanterna tror att det går uppåt köper de och köper tills kurserna når nivåer, som inte har något med det reella värdet att göra. Då inser några stora spekulanter att nu vänder det, nu gäller det att sälja och ta hem vinsterna. Och så säljer alla och kurserna rasar. Så dras hela ekonomin med i dessa vansinniga svängningar, som också drar med sig den reala ekonomin i konjunktursvängningar med perioder av stor arbetslöshet som följd.

Sannolikt har vi ännu bara sett en del av verkningarna av denna kris. Nu fortplantar den sig inte minst till den offentliga sektorn. Kommunerna och landstingen drabbas dubbelt. På grund av arbetslösheten sjunker skatteintäkterna. Eftersom stora delar av arbetslöshetsförsäkringen har satts ur funktion får den kommunala socialtjänsten träda i dess ställe. Kostnaderna för socialbidrag stiger dramatiskt. Effekten blir ”besparingar” genom uppsägning av personal och därmed ökad arbetslöshet.

Kostnaderna, förlusterna, för samhället i dess helhet är enorma och i en del fall svåra att mäta. De viktigaste är förlusten av miljontals människors arbetsinsatser, sociala och hälsomässiga skadeverkningar av arbetslösheten och den oro och otrygghet, som krisen skapar, förlust av livskvalitet genom försämrade samhällsservice, kapitalförstörelse.

De återkommande ekonomiska kriserna visar på systemfel, som inte kan lösas med de ”brandkårsutryckningar”, som nu sker i form av statligt finansiellt stöd till banker och andra institutioner, som har deltagit i spekuleringarna.

Professorn i nationalekonomi, Lars Jonung, i början av 1990-talet ekonomisk rådgivare åt dåvarande statsministern Carl Bildt, konstaterar i Dagens Nyheter den 29/4 2010: ”Dagens kris är bara en bekräftelse på ett generellt mönster, som gällt under de senaste 800 åren. Kapitalistiska ekonomier är komplexa dynamiska system där kreditväsendet och penningpolitiken lätt blir en källa till instabilitet.”

Även i den internationella debatten börjar nyliberala ekonomer inse att de återkommande ekonomiska kriserna beror på systemfel.

Det ekonomiska tänkandet har gett övertag åt marknaden som organiserande princip för människors inbördes förhållanden. Detta medför att våra tankar riktar sig snarare mot pengar och ägodelar än mot våra mänskliga relationer. Om den rådande ekonomiska teorin utgår ifrån egoism kommer också samhället att präglas av egoism. Ungefär så uttrycker sig Stephen Marglin, professor vid Harvard, i sin bok *The Dismal Science*.

Stephen Marglin är bara en i en lång rad forskare som nu börjar att starkt ifrågasätta den neoeconomiska teori som varit så dominerande sedan sjuttioalet. Även flera av dem som varit teorins ivrigaste förespråkare börjar besinna sig. Förre världsbankschefen Joseph Stiglitz, även han professor i ekonomi, tillika nobelpristagare, skriver: ”Fall of Wall Street Is to Market Fundamentalism What the Fall of the Berlin Wall Was to Communism.”

I hans bok *Freefall* berättar han att till och med den nyliberala ekonomins överstepräst, förre chefen för den amerikanska centralbanken, Alan Greenspan, nu medger att systemet har brister. David C. Korten, tidigare Harvardprofessor, späder på med att ifrågasätta Wall Streets existens, en institution som han menar har fulländat konsten att producera "rikedom" utan att producera något av verkligt värde.

Den som går in på U.S. National Debt Clock får reda på att USA:s skuld nu är uppe i ofattbara 12 000 000 000 000 dollar och ökar sedan 1987 med miljardbelopp varje dag. De rättrogna nyliberalerna påstår att vi snart övervunnit krisen, eftersom man i USA har börjat konsumera igen. Business as usual, med lånade pengar!

Stiglitz och Georg Akerlof, också nobelpristagare, menar att om vetenskap definieras genom dess möjlighet att förutse framtiden så ger den ekonomiska professionens tillkortakommanden, när det gäller att förutse den ekonomiska krisen, anledning till oro. De anser att forskare inom psykologi, statskunskap och sociologi kan bidra till att förnya den ekonomiska forskningen. Dessa andra samhällsforskare, som tidigare "hukat" för nationalekonomins matematiska formler och vackra kurvor, börjar ifrågasätta ekonomernas tvärsäkra utsagor och vill ha ett ord med i laget.

Som ett steg i riktning mot en utvidgning av den ekonomiska forskningen har den ungerske finansmannen Georg Soros tagit initiativ till att starta Institute for New Economic Thinking (INET) som har öppnats i Cambridge University. Soros har lovat satsa 50 miljoner dollar under en tioårsperiod och uppmanar andra donatorer att ställa upp.

Även medlemmarna i World Economic Forum har börjat fundera. De sammanfattade sin årligen återkommande sammankomst i Davos med orden: "Den nya eran av global tillväxt skapar samma obalanser och ojämlikheter som under den industriella revolutionen gav näring åt nationalism, fascism och kommunism. Många fruktar att sådana repressiva krafter kan komma att förstärkas."

Den som envist hävdar de egna livsvalens och den egna ekonomins hegemoni över de demokratiskt fattade besluten och allmänintresset; mänskliga rättigheter, rättvisa, solidaritet, jämlikhet och andra värderingar vi säger oss värna, bör kanske ägna några tankar åt den eviga frågan om vad som kom först, hönan eller ägget.

Verkligheten har på ett brutalt sätt visat att den enskildes strävan efter maximal vinst för egen del inte kan vara den kraft som leder till det goda samhället för alla.

3.4 Den moraliska krisen

Den fjärde krisen är den moraliska, vars ena del innebär att egoismen avlöser solidariteten i alla slags mänskliga relationer och att girigheten tar sig allt mer absurda uttryck som även försvaras som naturliga, och till och med nödvändiga, drivkrafter för tillväxt. Detta leder till djupare sociala klyftor, som i sin tur leder till otrygghet, social oro, våld, missbruk och ohälsa.

FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och Barnkonventionen att barns villkor alltid måste ges särskilt företräde har svårt att göra sig gällande när de kommer i konflikt med ekonomiska intressen eller maktintressen.

Konsekvenser av detta är oförmåga eller ovilja att på allvar itu med fattigdomen i världen, det faktum att klyftorna mellan fattiga och rika länder och mellan grupper inom länder ökar, utnyttjande av barnarbete, slaveri, trafficking, hänsynslöst utnyttjande av utsatta grupper i den ekonomiskt mycket lönsamma internationella narkotikaindustrin mm. Nationalism, religiös och nationell fanatism, gruppegoism, enskild girighet, sviktande solidaritet samt accepterande, och till och med främjande av, ökade sociala klyftor är orsaker till ojämlika och orättvisa samhällen med otrygghet, social oro, våld, ohälsa mm.

3.4.1 Egoism och girighet

Internationellt möter vi egoismen och girigheten i form av en hänsynslös rovdrift på människor, naturresurser och miljö. Den yttrar sig i oförmågan eller oviljan att ta itu med fattigdomen i världen, de växande klyftorna mellan fattiga och rika länder och mellan grupper inom länderna. Den yttrar sig i accepterandet av barnarbete, slaveri, trafficking och narkotikahandel.

I Sverige håller egoismen och girigheten på att bryta ner förtroendet (det som en del kallar samhällskontraktet) mellan medborgarna i gemen och alla som i olika funktioner utövar makt i samhället. "Samhällskontraktets" sönderfall kan belysas med några exempel.

- a) Samhällets toppar, i näringsliv och administration, skor sig med ofattbara höga löner och ständigt ökande bonusar i olika former, helst hemligt och mörkat genom snåriga konstruktioner.
- b) Personer med höga inkomster och stora förmögenheter och med goda kontakter placerar intäkter och kapital i skatteparadis. De har också förhandsinformation så de kan flytta omkring pengar i god tid från riskabla placeringar till placeringar, som ger säkrare vinst.
- c) Situationen är radikalt annorlunda för medborgare, som är beroende av det ekonomiska skyddsnätet vid sjukdom, ålderdom och arbetslöshet. Sjukförsäkringen, som tidigare i sin tillämpning kunde ta vissa hänsyn till människors behov övergår nu till ett renodlat försäkringssystem, där strikt juridisk rättighetsprövning är enda kriteriet för att få hjälp.
- d) Nedbrytningen av de offentliga välfärdssystemen eroderar viljan att betala skatt.

Solidaritet uppstår mellan människor, som är beroende av varandra och som lever under någotsånär lika villkor. I ett samhälle där barn från olika ekonomiska, sociala och etniska grupper går i olika skolor, där alla inte är beroende av skattefinansierad utbildning, sjukvård och socialförsäkringar, där uppstår möjligen solidaritet inom de olika grupperna. Men den borde snarare kallas gruppegoism.

Solidariteten odlas bäst i ett solidariskt samhälle. Men idag präglas samhällsutvecklingen mer av egoism än av solidaritet, mer av misstro än tillit. De långsiktiga effekterna av detta blir ett hårt och kallt – och även ineffektivt – samhälle för alla.

De engelska forskarna Richard Wilkinson och Kate Pickett presenterar i boken ”Jämlikhetsanden” en omfattande forskning och statistik från 21 rika länder, däribland Sverige, som bekräftar detta. Ett samhälle med hög grad av ojämlikhet uppvisar mer negativa värden och ett samhälle med hög grad av jämlikhet uppvisar mer positiva värden beträffande en rad viktiga levnadsnivåkomponenter, såsom hälsa, medellivslängd, utbildning och trygghet. Förekomst av våld, övrig kriminalitet, drogmissbruk mm varierar enligt samma mönster. En politik som syftar till att förverkliga den tusenårig humanistiska drömmen om alla människors lika värde får i Wilkinsons och Picketts forskning högaktuellt vetenskapligt stöd.

3.4.2 Våld

Den andra delen av den moraliska krisen är bruket av våld.

Internationellt är våldsanvändningen oerhört utbredd och förödande. Enorma summor läggs på vapenindustrin och hela den övriga våldsapparaten. Det pågår ständigt krig i olika delar av världen. Därvid förekommer det ofta systematisk användning av våld mot kvinnor och barn som ett grymt maktmedel.

Ofta har krigen varit en kamp om ”livsrum”, om odlad jord och andra naturresurser. Nu ökar risken för våldsbrott **dels** genom den provocerande orättvisa fördelningen av elementära resurser för överlevnad, **dels** genom den hårdnande kampen om de begränsade naturresurserna.

Farligast är tendensen att på hög politisk nivå legitimera krig som ett acceptabelt sätt att hantera konflikter eller uppnå stater eller andra organisationers egna mål och syften. Legitimeringen av krig bekräftas av de svindlande stora ekonomiska resurser, som satsas på militära rustningar. De bidrar till att odla ”våldskulturen” och till att dränera samhälls-ekonomi på resurser för sjukvård, social verksamhet, utbildning och kultur.

En grotesk illustration till synen på våld som metod att hantera konflikter gav fredspristagaren Obama, när han i sitt tacktal för fredspriset – på grund av sitt eget agerande – tvingades att försvara kriget.

I Sverige ser vi en ökad användning av fysisk och psykiskt våld mellan och mot barn, ungdomar och vuxna. Vi möter det i en intensiv ”våldspropaganda” i underhållningsprogram och datorspel. Denna ”våldskultur” legitimerar och förhärskar våld som metod att lösa konflikter.

Massmedia rapporterar varje dag om våld och otrygghet i olika vardagsmiljöer. Det kommer också rapporter från akutsjukhus i våra storstäver att antalet akutfall till följd av misshandel och knivvåld ökat kraftigt och att skadorna blir allt svårare.

4 Tre grundorsaker till kriserna

Alla dessa kriser har åtminstone tre mer eller mindre gemensamma förklaringar, orsaker och drivkrafter. Den första förklaringen är avsaknaden av en internationell rättsordning och ordningsmakt, som även har ansvar för en långsiktigt uthållig hushållning med naturresurserna och ett effektivt skydd för miljön. Denna avsaknad möjliggör de missförhållanden, som beskrivs ovan. Den andra orsaken är grundläggande brister i det ekonomiska systemet såsom det nu tillåts fungera. Den tredje orsaken är politikens abdikation från ansvaret för viktiga samhällsfunktioner.

4.1 Det saknas en global rättsordning för det globala samhället

Den brittiske författaren och debattören George Monbiot inleder sin bok "Samtyckets tidsålder" med följande rader: "ALLT HAR GLOBALISERATS utom vårt samtycke. Demokratin är det enda som har begränsats till nationalstaten. Den står vid nationsgränsen med resväskan i hand men utan pass."

Mänsklighetens historia är också en historia om mer eller mindre ständiga krig. Det kommer historien att fortsätta att vara, så länge det inte finns en internationell rättsordning och en internationell ordningsmakt, som upprätthåller denna rättsordning och som därmed säkrar att det primitiva våldet som metod att "lösa" konflikter blir avlöst av ett system med internationella domstolar, som är oberoende av nationella och ekonomiska intressen och som dömer utifrån demokratiskt stiftade lagar.

Det talas ofta om tiden efter andra världskriget som "efterkrigstiden" Men det har inte varit någon efterkrigstid. Det har knappast gått en dag utan att det har pågått större eller mindre krig med enorm förstörelse och ofattbart mänskligt lidande. Och Förenta Nationerna har inte kunnat hindra det av samma skäl, som Nationernas Förbund inte kunde hindra 20- och 30-talens krig. FN har saknat befogenheter och resurser.

Den svenske folkrättsexperten Wilhelm Lundstedt konstaterade på 30-talet:

"Det nationella rättssamhället är en omöjlighet om det inte finns en nationell rättsordning och en nationell ordningsmakt mot vilken ingen enskild person eller organisation kan bryta. Det internationella rättssamhället är lika omöjligt om det inte finns en internationell rättsordning och en internationell ordningsmakt mot vilken ingen enskild stat kan bryta."

Teoretiskt är det ganska självklart och praktiskt bevisat av århundradens tragiska erfarenheter.

Lika nödvändigt är det att i demokratisk ordning, dels stifta lagar, dels skapa demokratiskt styrda institutioner på global nivå för att säkra en långsiktigt hållbar hushållning med naturresurserna och för att säkra skyddet för miljön.

Det är i detta sammanhang intressant att notera att dessa slutsatser till och med stöds av en fd stor aktör på den internationella finansmarknaden, miljardären László Szombatfavy.

Han konstaterar i sin bok "Vår tids största utmaningar" att "Världssamfundet står inför mycket stora utmaningar, större än någonsin tidigare. Riskerna i situationen är underskattade på grund av dålig eller obefintlig riskanalys. De viktigaste faktorerna bakom riskerna syns varken på den politiska dagordningen eller i samhällsdebatten, och dessutom saknas en politiskt, global organisation med insikt, makt och befogenhet att ta itu med problemen."

Han exemplifierar dessa utmaningar med miljöförstörelsen, det organiserade politiska våldet och fattigdomen.

Betr möjligheterna att lösa dessa problem inom och genom marknadsekonomin drar han följande sammanfattande slutsats: "Det är således samhällets uppgift och ansvar att hushålla med naturresurserna och att skydda ekosystemen. Uppgiften är inte lätt, men den är ofrånkomlig och ansvaret är tydligt. Med hjälp av vetenskaplig och ekonomisk expertis måste politikerna fastställa gränserna för hur och i vilken utsträckning vi kan utnyttja och påverka naturen utan att menligt påverka mänsklighetens levnadsförhållanden."

Sverige borde ta ledningen i ett arbete för att samla alla progressiva krafter för att driva fram ett reellt internationellt rättssamhälle och en organisation och strategi på global nivå för att säkra en långsiktigt hållbar hushållning med naturresurser och miljö.

4.2 Brister i det ekonomiska systemet

Det kapitalistiska ekonomiska systemet karaktäriseras av tre grundläggande egenskaper:

Den första är den privata äganderätten till naturresurser och företag. Med industrialismen och kapitalismen började en våldsamt koncentration av produktionsmedel till fabriker och verkstäder. Produktionen blev kollektiv i stället för som tidigare mer individuellt utförd. Men äganderätten till såväl produktionsmedlen och produktionens resultat stannade hos ägarna, vilket skapade en ny klass av privatkapitalister.

Det är ett grundläggande postulat, att äganderätten ger rätt att utnyttja ägandet till maximal egen vinning. Ju mer ägandet har anonymiserats och skiljts från företagets reella liv, desto mer har det blivit möjligt och legalt att utan hämningar och alltmer kortsiktigt tillämpa detta postulat.

Den andra är den hierarkiska och auktoritära arbetsorganisationen. Den säkrar ägarintressets dominans och ger inte möjlighet för de flesta anställda till personlig utveckling, kreativitet och ansvarstagande. Den främjar inte framväxten av solidaritet – snarare dess motsats: egoism. Solidaritet uppstår ur ömsesidigt beroende i ett rättvist samhälle.

Den tredje är marknaden. Marknaden är ett system, en metod, för att byta varor mot varor, tjänster mot tjänster, varor mot tjänster eller varor och tjänster mot pengar. Bidrar marknaden till långsiktigt hushållning med naturresurserna? Nej, marknaden driver fram den rovdrift som förekommer. När det blir brist stiger priset, men då är det för sent.

Reagerar marknaden på de faktorer, som orsakar klimatförändringarna? Nej, det är marknaden aktörer, som driver fram dem. Reagerar marknaden mot sociala missförhållanden som t ex barnarbete? Nej, för marknaden är det självklart att verksamheten skall drivas så billigt som möjligt oavsett konsekvenserna. Bryr sig marknaden om hur tillgången på varor och tjänster fördelas? Nej, marknaden reagerar bara på köpkraft och köpintresse.

Det är lätt att se, att det kapitalistiska ekonomiska systemet genom dessa egenskaper bidrar till alla de nu aktuella kriserna. Marknaden vet priset på allt men värdet av ingenting.

Det måste därför bli en central politisk uppgift att ändra detta system. Det handlar om att på lokal, nationell och global nivå stärka medborgarnas möjligheter att på demokratisk väg påverka samhällsutvecklingen.

Det måste vara möjligt att både nationellt och internationellt driva fram en lagstiftning, som begränsar ägarmaktens och marknadskrafternas inflytande. Som föreskriver tydliga sociala mål för en långsiktigt hållbar hushållning med naturresurserna. Som ställer tillräckligt hårda miljökrav. Som utvecklar, inte avvecklar, arbetsrätten. Som utjämnar de materiella levnadsvillkoren. Som säkrar en behovsstyrd och solidariskt finansierad tillgång till utbildning och sjukvård. Och som skapar ett reellt internationellt rättssamhälle.

Detta kan göras möjligt om den politiska viljan finns och får stöd av medvetna medborgare.

4.3 Politikens abdikation

Naomi Klein har i ”Chockdoktrinen” mycket tydligt visat hur de nyliberala värderingarnas och teoriernas starkt ökade inflytande under de senaste decennierna har dramatiskt ökat ägarmaktens och marknadskrafternas inflytande på bekostnad av demokratin.

Den sk Chicagoskolans första offer var den nyvunna demokratin i Chile. Därefter har samma metoder tillämpats i många länder: Försätt först ett samhälle i chock. Använd därefter chocken som motiv till att genomföra de radikala samhällsförändringar, som ur nyliberal synpunkt är nödvändiga. Naomi Klein beskriver detta mönster från flera länder.

I Sverige har anpassningen till de nyliberala värderingarna och teorierna inte skett så dramatiskt. Det har skett stegvis, men på flera viktiga politikområden.

I detta avsnitt ges tre exempel på hur politiken i Sverige har abdikerat från ansvaret för mycket viktiga samhällsfunktioner. Det skulle kunna tas fler exempel: Infrastrukturen, bostadsförsörjningen, energiförsörjningen, kulturen.

4.3.1 Hälsa och hälso- och sjukvård

Ett lands hälso- och sjukvårdssystem har enligt WHO som centralt uppdrag att

- Skydda och förbättra befolkningen hälsa
- Organisera en sjukvård som kan ge en sjukvård med god kvalitet, tillgänglig för alla efter behov och därigenom ge befolkningen trygghet
- Skydda medborgare svåra ekonomiska påfrestningar vid sjukdom och behov av vård

Som en följd av detta konstaterades, att sjukvårdssystemet inte kan avgränsas till det som i snäv mening ses som sjukvård, utan att alla myndigheter och organisationer som har något av dessa mål i sitt uppdrag är en del av hälso- och sjukvårdssystemet. Det innebär för Sverige att Försäkringskassan, kommunernas omsorgsverksamhet, trafiksäkerhetsarbete, alkoholpolitiken mm ingår i hälso- och sjukvårdssystemet, men inte i sjukvården i strikt mening..

Folkhälsa anges både som nivå på hälsan i befolkningen (alltså ett medeltal, t ex medellivslängd) och fördelningen av hälsa i befolkningen på olika grupper (kön, utbildningsnivå, socialgrupp, etnisk tillhörighet, bostadsort etc. För en god folkhälsa krävs både en hög nivå och små skillnader mellan grupper, alltså en jämlikt fördelad hälsa med små hälsoklyftor.

Sverige ligger högt internationellt beträffande nivån på hälsan. De sociala skillnaderna i hälsa är dock betydande och har ökat kontinuerligt under de senaste tjugo åren. Det finns en social gradient för de flesta viktiga folksjukdomarna och hälsoproblemen. Lågutbildade, arbetare, arbetslösa, ensamstående småbarnföräldrar, allmänt socioekonomiskt svaga har genomgående sämre hälsa. Eftersom det finns en tydlig segregation i boendet med välbeställda i vissa bostadsområden och ekonomiskt svaga i andra kan man också se betydande lokala hälsoskillnader mellan kommuner och kommundelar, något som borde finnas med i sjukvårdens planering.

Även ohälsosamma levnadsvanor som rökning, alkoholbruk, stillasittande och ohälsosamma matvanor som har stor betydelse för hälsan, har samma socioekonomiska gradient.

Att minska hälsoklyftorna anges som ett viktigt hälsopolitiskt mål både nationellt och internationellt.

Hälsan kan inte bli jämlik, eftersom en faktor är de biologiska förutsättningarna. Biologin är inte rättvis utan slumpmässig. Snarare bör man tala om rättvisa förutsättningar för hälsa - eller för att varje individ ska kunna utveckla sin fulla hälsopotential.

Det kan ske genom att hälsans bestämningsfaktorer påverkas och genom att vården fördelas på ett rättvist sätt efter behov.

Hälsan bestämd av:

- Biologiska förutsättningar, genetik.
- Beteende, levnadsvanor
- Socialt nätverk
- Samhällets organisation, som ger livsvillkoren, alltså de miljömässiga och sociala förhållanden som människor lever i.

Alla utom biologin är beroende av och påverkbara av politiska beslut

Det finns en omfattande internationell forskning om det ojämlika samhällets effekter på hälsa och social stabilitet. I kort sammanfattning visar forskningen:

Sedan människors basala behov av mat, basal hälsovård, grundutbildning, boende är tillgodosedda medför fortsatt ekonomisk tillväxt inte till parallella förbättringar av folkhälsan, om inte de nya resurserna fördelas på ett rimligt sätt mellan alla grupper. USA har inte bättre folkhälsa än Grekland och Porto Rico trots mycket högre BNP.

Klassisk forskning inom området social ojämlikhet och ohälsa är Marmots Whitehallundersökningar som påbörjades 1967 där 8 000 brittiska statstjänstemän följdes prospektivt. Den sociala gradienten var enorm med fyra gånger så hög dödlighet bland vaktmästare, transportpersonal m fl jämfört med högre tjänstemän.

Att det inte rör sig om statistiska feltolkningar styrks av nya kunskaper inom stressforskning. Bl. a mättes hormoner i blodet och ju lägre man befann sig i arbetshierarkin, desto större andel med kronisk, skadlig stress.

Marmot sammanfattade fynden: För människor som lever över en viss lägsta nivå av materiellt välbefinnande är ett annat slags välbefinnande centralt. Autonomi – hur mycket kontroll man har över sitt liv – och de möjligheter man har till ett fullödigt socialt engagemang och deltagande är av avgörande betydelse för hälsa, välbefinnande och livslängd. Fynden har bekräftats av flera oberoende forskare och det finns stabilt vetenskapligt underlag för att konstatera att ojämlika samhällen är i många avseenden mer dysfunktionella än mer jämlika, och det gäller även hälsan. Det finns skäl att tala om ohälsosamma samhällsorganisationer. Klyftorna i samhället har vuxit sedan 1990-talet och Sverige har blivit ett mer ohälsosamt samhälle.

Hälso- och sjukvårdssystemet

Den svenska sjukvården får anses vara av god kvalitet och relativt rättvist fördelad. Men problem finns.

- Det är stora skillnader i vårdkontakter mellan dem som bor i glesbygd och i tätort. Skillnaderna ökar.
- Det finns stora skillnader i resurser för olika sjukdomsgrupper. Resurser för t ex utredning och omhändertagande av demenssjuka är mycket underdimensionerad i förhållande till hjärtsjukvård.
- Hälsoorienteringen i sjukvården är bristfällig och möjligheterna till förebyggande åtgärder tas inte tillvara.
- Multisjuka har begränsad tillgång till kvalificerat omhändertagande. Systemet bygger på en sjukdom i taget.
- Psykiatrin är underförsörjd
- Primärvården, basen i alla effektiva och välfungerande sjukvårdssystem, befinner sig trots politiska deklARATIONER under årtionden om förstärkning, i underläge

För närvarande pågår en utveckling av ett styrsystem som sätter tillgänglighet, patientens eget val och en fri etablering av skattefinansierad sjukvård i centrum. Enligt tillgänglig forskning kommer de att öka kostnaderna, prioritera efterfrågan före behov, gynna resurstarka som kan ta för sig och främja en syn att sjukdom och vårdbehov är en individbaserad fråga och tona ner strukturfrågorna. För den områdeskunskap om invånarnas hälsa som tidigare har varit en del av sjukvårdens uppgifter finns inte längre någon ansvarig.

I många europeiska länder där betydande delar av sjukvården drivs av icke-offentliga vårdgivare är det till stor del ideella, icke vinstdrivande organisationer som ansvarar för detta. I Sverige är den starkaste drivkraften bakom den marknadsorienterade och privata vården kommersiella, inte sällan internationella, vårdföretag och försäkringsbolag.

Den typ av mångfald som är modellen i marknadsliberala ideologiska diskussioner, att några vårdanställda går samman och startar ett litet vårdföretag, ett kooperativ, för att från sina erfarenheter förverkliga idéer om att förbättra vården, svarar för en mindre del. Och även flera av dessa har kritiserats för att kortsiktigt vinstintresse har satts före kvalitet.

Det finns sannolikt ett ganska starkt stöd i befolkningen för en mångfald och en balans mellan offentliga och icke-offentliga vårdgivare. Men knappast stöd för den förflyttning av makten över vården från de demokratiska institutionerna till de kommersiella.

Slutsats

De pågående samhällsförändringarna skapar hälsomässiga och medicinska problem. Såväl rättvisa förutsättningar för hälsa och en rättvis fördelning av vårdresurserna är i hög grad beroende av politiska beslut.

Källor

Socialstyrelsens folkhälsorapporter från 2005 och 2009, Hälsa- och sjukvårdsrapport från 2009, World Health Report 2000 från WHO, böcker av de engelska folkhälsoforskarna Wilkinson, Marmot och Pickett, skrifter av en kanadensisk hälsoekonom Robert Evans mm. Två översikter av de ledande forskarna finns nyligen översatta till svenska: Marmot, Michael: Statussyndromet. Natur och Kultur, Stockholm 2006
Wilkinson och Pickett: Jämlikhetsanden. Karneval, Stockholm 2010.

4.3.2 Det raserade socialförsäkringssystemet

Socialförsäkringssystemet är en av välfärdssamhällets viktigaste byggstenar. Dess uppgift är att ge ekonomisk trygghet vid arbetslöshet, sjukdom och yrkesskada. Det karaktäriseras främst av att avgifterna tas ut solidariskt utan att anpassas till de försäkrades individuella riskklass samt att ersättningsnivåerna byggs på inkomstbortfallsprincipen.

Under de senaste åren har socialförsäkringssystemet delvis raserats. Det har när det gäller arbetslöshetsförsäkringen skett genom sänkta ersättningsnivåer och avgiftshöjningar, som har medfört att en stor del av de försäkrade har lämnat systemet. Sjukförsäkringen har raserats genom sänkta ersättningsnivåer, avkortade ersättningstider och snävare tillämpning av villkoren.

Alternativet till socialförsäkringssystemet är privata försäkringar. Ett privat försäkringssystem skiljer sig principiellt och praktiskt oerhört betydelsefullt från ett socialförsäkringssystem.

Internationella erfarenheter visar att med tillgång till bara privata försäkringar eller i system med mycket låga ersättningsnivåer (sk grundtrygghet) i socialförsäkringarna avstår en mycket stor andel av medborgarna från försäkringsskydd över huvud taget eller från tilläggförsäkringar. De, som bäst skulle behöva försäkringsskyddet är överrepresenterade bland dem, som avstår. En annan viktig skillnad är att i privata försäkringssystem anpassas premienivån till risknivån. De försäkrade placeras i olika premieklasser beroende på hur försäkringsgivaren bedömer risken för arbetslöshet respektive sjukdom. Därigenom placeras undersköterskan i en högre premieklass än läkaren och byggnadsarbetaren i en högre premieklass än arkitekten, som har ritat den aktuella byggnaden. I ett socialförsäkringssystem utjämnas dessa risker.

Ett väl fungerande socialförsäkringssystem är ett viktigt uttryck för solidariteten i samhället. Det bidrar samtidigt till att stärka solidariteten.

3.3.3 I Sverige är skolan inte en kraft mot utan med krisen

I skolan läggs grunden till samhällets utveckling – till medborgarnas val av framtid. Det valet påverkas i hög grad av svaren på framförallt följande frågor:

Skola för ett integrerat eller segregerat samhälle? Den skolpolitik, som bedrivs nu, medverkar tillsammans med segregationen på bostadsmarknaden till ett segregerat skolsystem. Processen beskrivs av skolforskaren Nihad Bunar i en rapport med den träffande rubriken ”Frånvalsskolor och tillvalsskolor”.

Skola för enbart fackkunskap eller för bildning? Professor Bernt Gustavsson konstaterar i ”Bildningens förvandlingar”: ”Bildning kännetecknas - - av ett *personligt förhållande till kunskapen*, allmänorientering, förmåga till överblick och sammanhang, i motsats till begränsad fackkunskap. Därtill är *processen* lika viktig som resultatet, eller processen är resultatet. Detta är kärnan i en klassisk bildningstanke” Den motverkas av ett skolsystem, som prioriterar enkelt mätbar kunskap.

Skola för träning till samarbete eller konkurrens? I en skola där den individuella färdigheten och konkurrensförmågan prioriteras bidrar inte skolan till att utveckla gemensamt ansvar och ett demokratiskt förhållningssätt.

I en OECD-rapport 1990 stod att läsa: ”Sverige är anmärkningsvärt bland världens industrinationer genom att ha lyckats uppnå en hög grad av både kvalitet och jämlikhet i den obligatoriska skolan. Mellan åldrarna 7 och 16 går svenska barn i skolor som har en extraordinärt hög kvalitet, vad man än jämför med.”

Sedan dess har två tendenser varit tydliga inom skolpolitiken. Den ena tendensen handlar om *elevernas fria val av skola och rätten att starta friskolor med fri dragningsrätt av skattemedel*, den andra om *fokusering på skolans kunskapsmål*.

Det fria valet

Den internationella forskningen, bl a brittisk och ny zeeländsk, visade tidigt att fritt val av skola medför att segregationen i skolan ökar. Förlorare är i första hand barn från familjer med lägre socioekonomisk position i samhället och invandrare, främst pojkar. Svensk forskning har senare visat att segregationen ökar, den visar också att valet inte är fritt för alla eftersom det krävs kompetens att göra val och att denna kompetens finns i första hand hos den socioekonomiska och kulturella eliten.

Ett mycket slående exempel är Brickebackens skola som tidigare hade ett upptagningsområde som omfattade bl a Brickebackens hyresrätter och Brickebergs villaområde. För några år sedan kom 60% av eleverna från svensktalande familjer. I dag har bara 18% av eleverna svenska som modersmål. Nästan alla resursstarka familjer har flyttat sina barn till andra skolor och till hösten 2010 finns knappt ett hundratal elever kvar på skolan

I en rapport från Skolverket står: ”*Ökad segregation kan leda till ett samhälle med minskad tolerans mellan olika samhällsgrupper. Möjligheten för en av skolsystemets huvuduppgifter, att skapa och sprida en gemensam demokratisk värdegrund för alla landets medborgare kan i en miljö av mer segregerade skolor avsevärt försvåras.*”

Kunskapsfokusering

Den fokusering på kunskaper som nu sker tar sig uttryck i att betyg sätts tidigare, d v s mätbara och repetitiva kunskaper prioriteras. Samtidigt införs nationella prov i allt lägre åldrar och det är tillåtet att ge betygslänkande omdömen redan i årskurs 1. Man tar också bort möjligheten för skolorna att sätta blockbetyg, d v s ett gemensamt betyg för *samhällsorienterande* ämnen (historia, geografi, samhällskunskap och religionskunskap) och ett gemensamt betyg för de *naturorienterande* ämnena (fysik, kemi, biologi och teknik). Detta försvårar för den skola som vill följa läroplanens intentioner att i undervisningen utgå från elevernas uppfattning av den verklighet de lever i, och de problem de möter där, i stället för att låta skolämnenas vetenskapliga strukturer styra.

Utvecklingen av kompetenser som grundas på förmåga till samarbete, kritiskt tänkande, kreativt skapande och liknande, som alltmer efterfrågas i samhället och som är mer svårbedömbara, skjuts åt sidan. Bedömningsforskare menar att skolan måste göra dessa bedömbara och inte falla för frestelsen att göra det enkelt mätbara till det viktigaste.